

שוק העבודה בישראל בעקבות הקורונה: מבט-על

מיכאל דבאוי, גיל אפשטיין ואבי וייס

מבוא

בדומה למה שהתרחש בשאר העולם, מגפת הקורונה שהחלה להתפשט בישראל במרץ 2020 גררה וממשיכה לגרור זעזועים בכל תחומי החיים, ובשוק העבודה במיוחד. הסגרים, מדיניות החל"תים, זעזועי הביקוש והנזקים המאקרו-כלכליים של המשבר (ראו בנטל ושאמי, 2021) העלו את שוק העבודה על רכבת הרים מהירה בכל הקשור לרמת התעסוקה ולאבטלה, שהגדרתה הורחבה בעקבות המשבר. המכה הגדולה ביותר ניחתה בתחילת 2020, אז יותר ממיליון ישראלים הפסיקו לעבוד. אמנם המגמה הכללית היום היא מגמה של שיפור, עלייה בתעסוקה וירידה באבטלה, אך טרם הושגה מחדש תעסוקה מלאה, ולפי רוב התחזיות היא גם לא תושג בשנים הקרובות (ראו גם בנטל ושאמי, 2021). בפרק זה נסקור את מה שהתרחש במשק וננסה להבין מה צפוי בהמשך הדרך. נידרש לרמת התעסוקה ולמספר שעות העבודה בענפים שונים ונציג את ההבדלים לפי מגדר, מגזר ומחוז. ננתח את היכולת לעבוד מהבית, הן לפי משלח יד והן לפי ענף כלכלי, כדי להבין היכן דרושה השקעה בהכשרות מקצועיות. אחר כך נציג את השינויים שחלו בזמן המגפה בהשקעה בהשכלה הגבוהה ובהכשרות, ולבסוף נסכם את הדברים.

* מיכאל דבאוי, עוזר מחקר במרכז טאוב לחקר המדיניות החברתית בישראל ודוקטורנט במחלקה לכלכלה, אוניברסיטת בן-גוריון בנגב; פרופ' גיל אפשטיין, חוקר ראשי במרכז טאוב והמחלקה לכלכלה באוניברסיטת בר-אילן; פרופ' אבי וייס, נשיא מרכז טאוב והמחלקה לכלכלה באוניברסיטת בר-אילן.

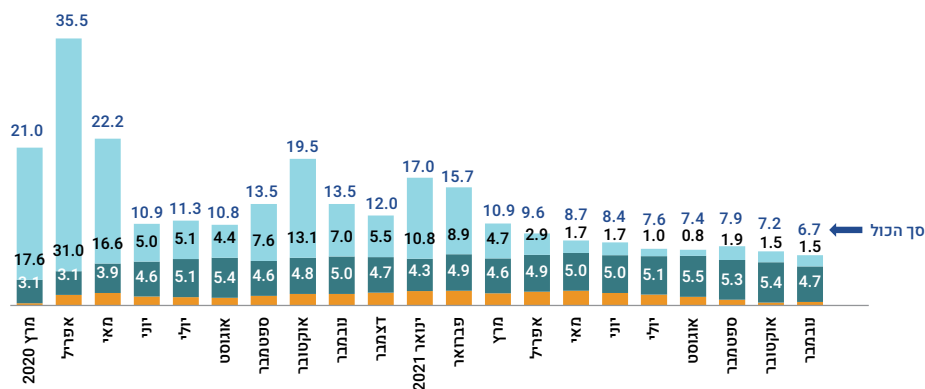
אבטלה, תעסוקה ושכר במשק

בזמן הסגר הראשון שהוטל בתחילת המגפה, רמת אי הוודאות בדבר המחלה והשלכותיה הייתה בשיאה. בדרך כלל, שיעור האבטלה נמדד כאחוז הבלתי מועסקים המחפשים עבודה מתוך כוח העבודה האזרחי (מועסקים + בלתי מועסקים המחפשים עבודה). בעקבות הקורונה הורחב השיעור כך שיקלו עוד שתי קבוצות: העובדים שהוצאו לחל"ת והבלתי מועסקים שיצאו מכוח העבודה עקב הקורונה. שיעור האבטלה הרחב (הכולל את שלוש הקבוצות) מתוך כוח העבודה האזרחי בתוספת הבלתי מועסקים שיצאו מכוח העבודה עקב הקורונה, זינק מ-3.8% ל-35% (תרשים 1).

תרשים 1. אבטלה, היעדרות ואי השתתפות בכוח העבודה עקב הקורונה

■ בלתי מועסקים ■ נעדרים זמנית מהעבודה כל השבוע מסיבות הקשורות בקורונה

■ לא משתתפים בכוח העבודה שפוטרו במרץ 2020

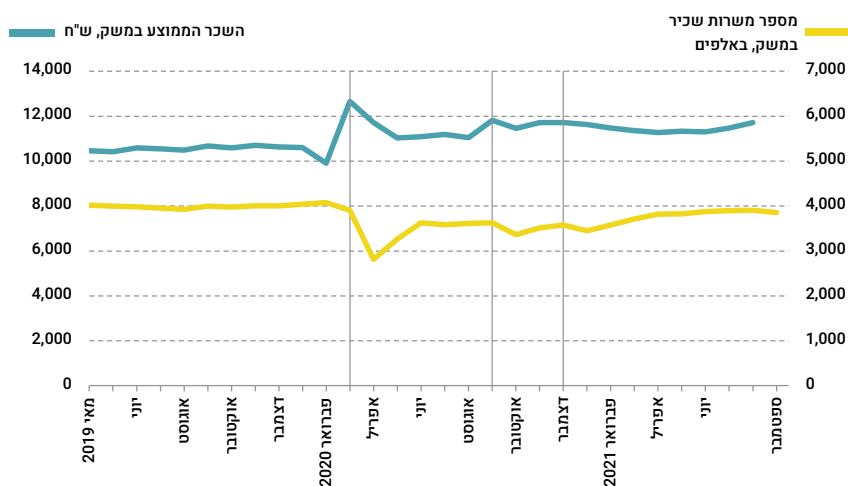


הערה: הנתונים מחושבים כאחוז מכוח העבודה האזרחי בתוספת הבלתי מועסקים שיצאו מכוח העבודה עקב הקורונה. מקור: מיכאל דבאוי, גיל אפשטיין ואבי וייס, מרכז טאוב | נתונים: הל"מ

הנזקים שהסבה הקורונה לשוק התעסוקה לא נחלקו באופן שוויוני בין המשתתפים בכוח העבודה אלא התמקדו בעובדים מסוימים – לרוב בעלי השכלה נמוכה ושכר נמוך (זונטג ואחרים, 2020). לכך היו השפעות רבות על אובדן העבודה ועל האבטלה לטווח ארוך, על רמת אי השוויון לאחר תום תקופת התמיכה הממשלתית באנשים בחל"ת, על סוגי ההכשרות הנחוצות ועוד. אחת ההשפעות המעניינות, הנראית לכאורה כעיוות, היא ההשפעה על מדדים מצרפיים דוגמת השכר הממוצע במשק (להרחבה ראו בזקור אצל זונטג ואחרים, 2020). תרשים 2 מציג את מספר משרות השכירים ואת השכר הממוצע

במשק מתחילת 2020. ניתן להבחין במגמות הפוכות מאז פרוץ המגפה: היות שהשכר הממוצע מחושב רק על בסיס אנשים שעובדים בפועל, והיות שבעלי השכר הנמוך (בממוצע) הם אלה שהוצאו לחל"ת, השכר הממוצע של האנשים העובדים עולה כאשר התעסוקה פוחתת, ויורד כשהתעסוקה עולה. נזכיר כי בעקבות תופעה גורפת זו, בדצמבר 2020 הקפיאה הממשלה את מדד השכר הממוצע לצורכי הביטוח הלאומי.¹

תרשים 2. השכר החודשי הממוצע ומשרות שכיר במשק



הערה: שלושת הקווים האנכיים בתרשים מייצגים את תחילת הסגרים במרץ, ספטמבר ודצמבר 2020. מקור: מיכאל דבאוי, גיל אפשטיין ואבי וייס, מרכז טאוב | נתונים: הלמ"ס

1 ראו חוק השכר הממוצע (הוראת שעה – נגיף הקורונה החדש), התשפ"א-2020, 29 בדצמבר, 2020.

זרקור

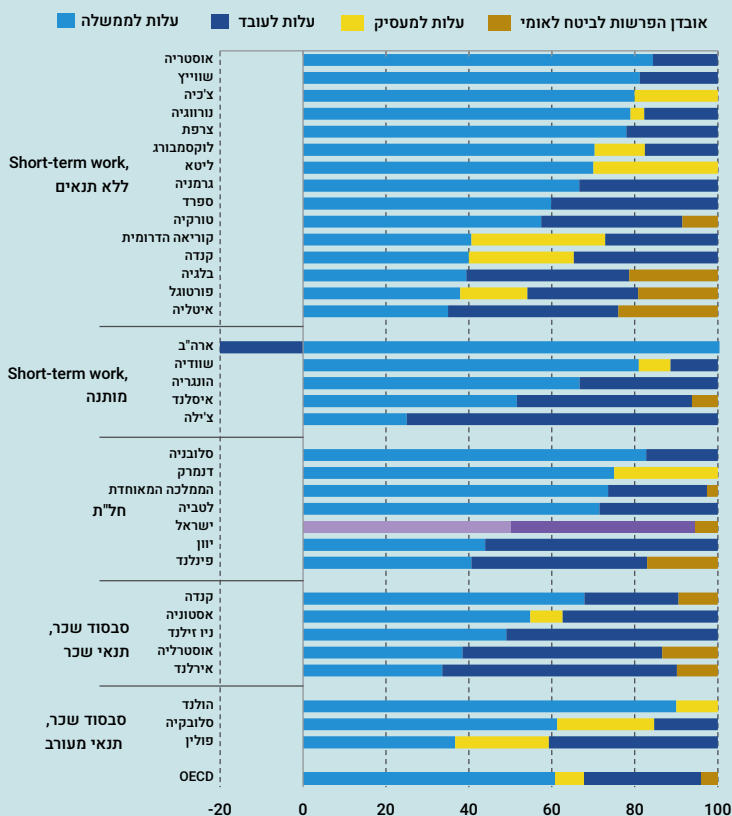
מודל החל"ת

מדינות שונות בעולם אימצו מגננים שונים להתמודדות עם קריסת התעסוקה במהלך התפרצות המגפה, בניסיון להקל את הזעזוע בקרב מועסקים ומעסיקים ולייצב את שוק העבודה לקראת שיקומו בתום המשבר. ישראל ומדינות נוספות אימצו את מודל החל"ת, שאפשר לעובדים ולעובדות שיצאו לחל"ת (כלומר, צמצמו את היקף עבודתם ב-100%) לקבל דמי אבטלה, אך לא ניתן שום סיוע עבור צמצום חלקי של שעות העבודה. בפועל נוצר תמריץ לעובדים ששעותיהם צומצמו מעבר לסף מסוים לצאת לחל"ת מלא. מדינות אחרות, ובהן גרמניה, אימצו את מודל STW (short-term work) המאפשר "סבסוד חלקי" של שעות העבודה – כלומר פיצוי לעובדים שהיקף משרתם צומצם, וחלק מהן אף בחרו לסבסד חלק משכרם. מודל זה נועד לשמר את יחסי העובד-מעביד ואת שגרת העבודה כדי להקל על שוק העבודה להתאושש בתום המשבר. היו גם מדינות, דוגמת קנדה והולנד, שבחרו לסבסד ישירות את שכרם של חלק מהעובדים, לעיתים באופן שהותנה בהיקף הירידה בפעילות של כל עסק.

לכל מודל יתרונות וחסרונות משלו, והם מתבטאים בין השאר בחלוקת "נטל העלות" של הירידה בתעסוקה בין העובד, המעסיק והממשלה.² תרשים 3, שנלקח מאתר ה-OECD, מציג חישוב של ההתפלגות הזאת במדינות שונות ב-OECD, בהתבסס על תמונת המצב במאי-יוני 2020. על פי חישובים אלו, העובדות והעובדים הישראלים נשאו בכ-45% מנטל העלות של הצמצום בשעות העבודה, לעומת נטל של 28% בממוצע במדינות ה-OECD ובמדינות אחרות ו-24% במדינות שאימצו את "המודל הגרמני", דהיינו STW ללא תנאים. לעומת זאת, המעסיקים הישראלים לא נדרשו לשלם כלל לעובדים בחל"ת, בשעה שמקביליהם במדינות ה-OECD נשאו בכ-7% מהעלות (9% במדינות המודל הגרמני) – תשלום שמטרתו העיקרית הייתה מניעת סיכון מוסרי (ניצול לרעה של המצב בידי המעסיקים). העובדה שמעסיקים במדינות אלו יכלו לפטר את עובדיהם כדי להימנע מן העלות הזאת ובכל זאת בחרו לשאת בה מעידה על הכדאיות למעסיקים הגלומה באפשרות לשמר את עובדיהם גם בהיקף מצומצם של תעסוקה. נוסף על כך, בישראל המדינה נשאה בכ-55% מהעלות (דמי אבטלה לשוהים בחל"ת לצד אובדן ההפרשות לביטוח לאומי), לעומת 65% בממוצע במדינות ה-OECD. בסיכומו של דבר, בהשוואה למדינות מפותחות אחרות, ישראל הטילה חלק גדול יותר מנטל הצמצום בפעילות על כתפיהם של העובדות והעובדים, ובכך הקלה על המעסיקים (שלא יכלו לאפשר לעובדיהם תעסוקה חלקית) ועל הקופה הציבורית.

2 פיצוי לעובד על שעות שצומצמו על ידי המעסיק או על ידי ביטוח לאומי משמעותו שהמעסיק והממשלה הם הנושאים בנטל העלות, ואילו אי פיצוי משמעותו שהעובדים הם הנושאים בנטל.

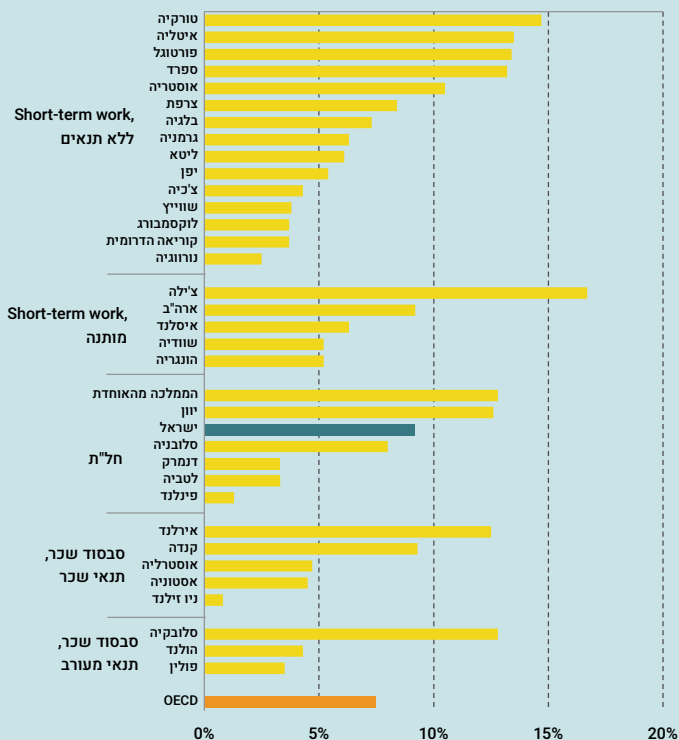
תרשים 3. התפלגות נטל העלות של קיצוץ שעות עבודה מרבי, מאי-יוני 2020



הערה: התרשים מציג את ההתפלגות של נטל קיצוץ שעות העבודה בין גורמים שונים במדינות ה-OECD. המדינות מקובצות על פי מנגנוני שימור התעסוקה הנהוגים בהן. מקור: מיכאל דבאוי, גיל אפשטיין ואבי וייס, מרכז טאוב | נתונים: OECD Employment Outlook 2021

כלכלנים ניסו לאמוד את ההשפעה של אימוץ מודל תעסוקה כזה או אחר על ההתמודדות עם המשבר והיציאה ממנו (Autor et al., 2020; Bartik et al., 2020; Chetty et al., 2020; Faulkender et al., 2021; Hubbard & Strain, 2020). ברור כי לבחירת מודל התעסוקה יש השפעה ניכרת על ההבדלים הנצפים בין מדינות, אם כי קשה להבחין בין השפעתו של מודל התעסוקה להשפעות של גורמים אחרים כמו שונות בשוק העבודה, התמודדות שונה של מערכת הבריאות עם המגפה ועוד. תרשים 4 מציג את אחוז שעות העבודה שמדינות שונות הפסידו עקב משבר הקורונה על פי חישובי ארגון העבודה הבין-לאומי (ILO). בעוד ההפסד הממוצע במדינות ה-OECD עמד על כ-7.5% ורוב מדינות המודל הגרמני הפסידו 6.3% או פחות, ישראל רשמה הפסד של 9.2% משעות העבודה ביחס לסוף שנת 2019. היות שבהיבט הרפואי והכלכלי ישראל התמודדה עם המגפה בצורה טובה למדי, סביר שאובדן שעות העבודה הגדול יחסית נובע בחלקו מהמבנה של מדיניות החל"ת, שכאמור לא אפשר תעסוקה חלקית. נראה אפוא שבמקרה של סגרים נוספים בעתיד, עקב התפרצות מחודשת של קורונה או כל מחלה אחרת, זניחת מדיניות החל"ת ואימוץ המודל הגרמני (או מודל סבסוד שכר אחר) עשויים להיטיב עם שוק העבודה ולתרום להתמודדות יעילה יותר עם המשבר.

תרשים 4. אובדן שעות עבודה ב-2020 עקב משבר הקורונה



מקור: מיכאל דבאי, גיל אפשטיין ואבי וייס, מרכז טאוב | נתונים: ILO

תעסוקה לפי ענף כלכלי

מאפייניו הייחודיים של משבר הקורונה טמנו בחובם השפעה דיפרנציאלית על ענפים שונים במשק (ראו למשל בנטל ושאמי, 2021). זעזועי הביקוש השונים התלכדו עם תהליכי רקע טכנולוגיים וכלכליים (אוטומציה, עבודה מקוונת, ייצוא משרות) בצורה שהשפיעה מאוד על השינויים ועל מגמות השיקום בענפים השונים. לוח 1 מציג את השינוי במספר המשרות בכל רבעון בהשוואה לאותו רבעון ב-2019 בענפים שונים (הנתונים כוללים עובדים בחל"ת). ניתן להבחין כי במרבית ענפי הכלכלה ירד מספר העובדים במהלך המשבר, והפגיעה הגדולה ביותר נרשמה בענפי התיירות והמסעדנות ("שירותי אירוח ואוכל"). נוסף על כך, על אף שגשוגם של הקמעונאים הגדולים, ענף הקמעונאות נפגע במידה ניכרת ורשם ירידה של כ-8% במספר המשרות בין סוף 2019 לסוף 2020 ודשדוש במהלך שנת 2021.

עם זאת, לא כל ענפי המשק נפגעו במשבר. בענפים המעסיקים עובדי צווארון לבן באופן כמעט בלעדי – דוגמת שירותי ניהול ותמיכה, שירותים מקצועיים, נדל"ן ומידע ותקשורת – כמעט לא נרשם צמצום בהיקף ההעסקה. בהתאם לאופיו הבריאותי והסוציאלי של המשבר, חל גידול במספר המשרות בתחומי הבריאות, הרווחה והסעד. כן חלה עלייה במספר המועסקים בענפים "ציבוריים" במובהק – כגון מינהל מקומי וציבורי ואספקת תשתיות.

לוח 1. שיעור השינוי במספר המשרות (כולל עובדות ועובדים בחל"ת) מאז הרבעון המקביל ב-2019, לפי ענף כלכלי

אחוז מסך המשרות במשק בינואר 2020	2021				2020				רבעון
	4	3	2	1	4	3	2	1	
100%	1%	1%	-1%	-3%	-3%	-2%	-1%	1%	כלל המשק
1%	-27%	-20%	-5%	-8%	-7%	-10%	2%	8%	חקלאות, ייעור ודיג
10%	3%	-1%	-8%	-7%	-3%	-8%	-7%	-7%	תעשייה וחרושת; כרייה וחציבה
5%	-2%	-6%	-13%	-3%	-4%	-3%	-10%	1%	בינוי
15%	-7%	-2%	-1%	-5%	-8%	-3%	1%	1%	מסחר סיטוני וקמעוני; תיקון כלי רכב; תחבורה, אחסנה, דואר ובלדרות

לוח 1 (המשך). שיעור השינוי במספר המשרות (כולל עובדות ועובדים בחל"ת) מאז הרבעון המקביל ב-2019, לפי ענף כלכלי

אחוז מסך המשרות במשק בינואר 2020	2021				2020				רבעון
	4	3	2	1	4	3	2	1	
11%	7%	7%	7%	9%	6%	3%	1%	5%	מינהל מקומי וציבורי, ביטחון; אספקת מים; שירותי ביוב, טיפול באשפה ובפסולת; אספקת חשמל, גז, קיטור ומיזוג אוויר
4%	-16%	-14%	-22%	-38%	-36%	-20%	-18%	-6%	שירותי אירוח ואוכל
22%	5%	5%	0%	0%	0%	-1%	2%	3%	שירותי ניהול ותמיכה; שירותים מקצועיים, מדעיים וטכניים; פעילויות בנדל"ן; מידע ותקשורת
13%	3%	1%	3%	-1%	0%	-1%	-2%	0%	חינוך
11%	6%	-1%	-1%	3%	7%	4%	5%	2%	בריאות, רווחה וסעד
7%	-4%	2%	5%	-2%	-5%	-1%	0%	7%	ענפים אחרים

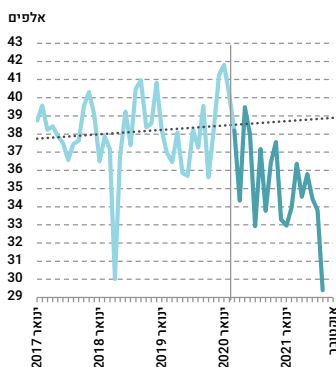
הערה: נתוני הרבעון הרביעי של שנת 2021 הם מחודש אוקטובר בלבד. מקור: מיכאל דבאוי, גיל אפשטיין ואבי וייס, מרכז טאוב | נתונים: הל"ס

עם זאת, יש לשער שחלק מהשינויים במספר המשרות בענפי כלכלה ספציפיים משקפים תהליכי עומק המתחוללים במשק לצד פגיעת המגפה. במילים אחרות, ייתכן שחלק מהירידה בתעסוקה בענף כזה או אחר היה מתרחש גם ללא המשבר. כדי לנסות לזהות את נזקיו החמורים של המשבר ראוי להשוות את ההתפתחויות בתקופת המשבר למגמה של התעסוקה החודשית לפני המשבר. תרשימים 5א–5י מציגים את התעסוקה בפועל ואת המגמה בכל ענף בהתבסס על נתוני 2017–2019, טרם המשבר, ואת הצפי להמשך בהתבסס על אותה מגמה. נראה בבירור כי התעסוקה בענף שירותי אירוח ואוכל (ה5) התרסקה במרץ 2020 באופן מיידי. גם בענף הבינוי (ג5) חלה ירידה משמעותית בתעסוקה במהלך 2021, שיייתכן שנובעת גם מן הצניחה בביקוש לבינוי שטחי מסחר עקב הסתגלות למסחר אינטרנטי ולעבודה מהבית (ראו תרשים 10 בהמשך). הפגיעה בענף זה השפיעה מאוד על תעסוקת גברים ערבים – המהווים פלח גדול יותר מהעובדים בענף זה משיעורם

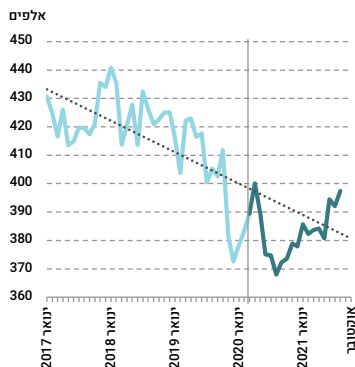
באוכלוסייה – ואפשר שיש לה חלק בירידה ארוכת הטווח של שיעורי התעסוקה בקרבם (ראו תרשים 7 בהמשך). בענפי המסחר והתחבורה (5D), לעומת זאת, קשה להבחין בחריגה מובהקת עד לסתיו 2020, שבו לא חלה העלייה העונתית הצפויה על בסיס נתוני השנים האחרונות. זאת ועוד, שינויי התעסוקה בענפי הבריאות, הרווחה והסעד (5F), במיוחד החל מסוף (2020), המינהל המקומי והציבורי והתשתיות (5G), נמצאים לחלוטין בתחום הרווח ב-הסמך (95%), כך שקשה לזהות השפעה מובהקת של המשבר על ענפים אלו לאורך זמן.

תרשים 5. תעסוקה בפועל לעומת המגמה לפני המשבר, לפי ענף כלכלי

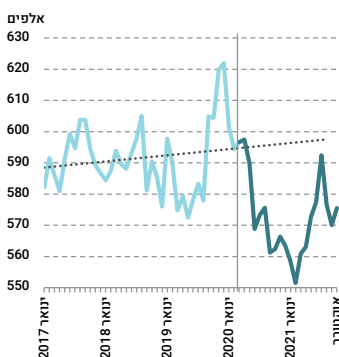
ב. חקלאות, ייעור ודיג



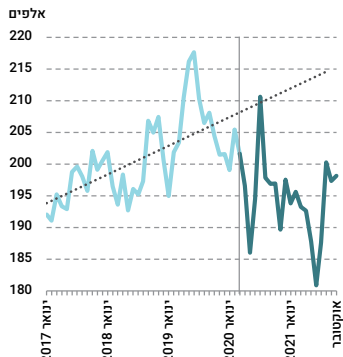
א. תעשייה, כרייה וחציבה



ד. מסחר סיסטוני וקמעוני; תיקון כלי רכב; תחבורה, אחסנה, דואר ובלדרות

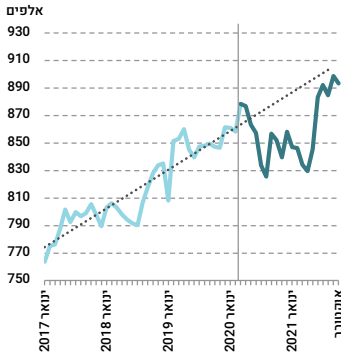


ג. בינוי

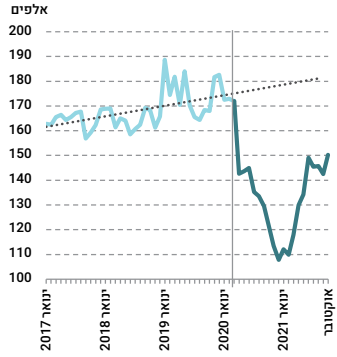


תרשים 5 (המשך). תעסוקה בפועל לעומת המגמה לפני המשבר, לפי ענף כלכלי

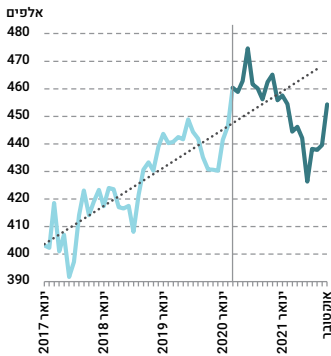
**ו. מידע ותקשורת; פיננסים וביטוח; פעילויות
בנדל"ן; שירותים מקצועיים, מדעיים וטכניים;
שירותי ניהול ותמיכה**



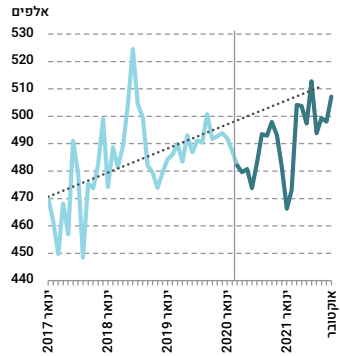
ה. שירותי אירוח ואוכל



ח. בריאות, רווחה וסעד

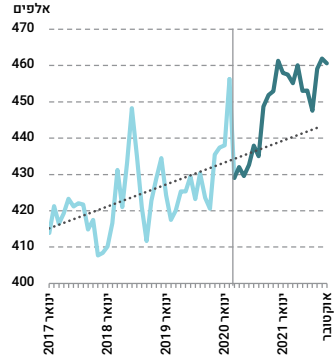
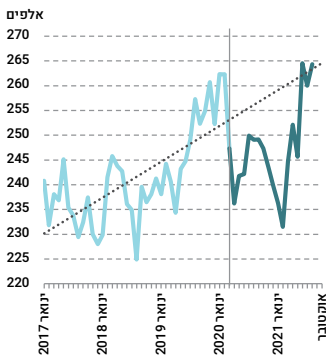


ז. חינוך



תרשים 5 (המשך). תעסוקה בפועל לעומת המגמה לפני המשבר, לפי ענף כלכלי

ט. מינהל מקומי וציבורי; אספקת תשתיות י. ענפים אחרים
ותברואה



הערה: הקו האנכי בתרשים מציין את תחילת המגפה.

מקור: מיכאל דבאוי, גיל אפשטיין ואבי וייס, מרכז טאוב | נתונים: הלמ"ס

מספר המשרות הוא רק אחד המדדים להיקף התעסוקה. כאשר מוסיפים לניתוח את מספר שעות העבודה הממוצע לעובד, נגלית תמונה מורכבת יותר. לוח 2 מציג את השינוי בשעות העבודה לעובד מתחילת 2020 עד אוקטובר 2021 ביחס לאותו רבעון ב-2019 בענפים השונים. ניתן לראות בבירור כי עד קיץ 2021 המספר הממוצע של שעות עבודה שבועיות לעובד גדל כמעט בכל ענפי המשק (מכאן שהפגיעה בתפוקתם של הענפים השונים קטנה, ככל הנראה, מהפגיעה במספר המשרות). נוסף על כך ניתן להבחין כי ענפי החקלאות, התעשייה והכרייה, אשר חוו פגיעה מצומצמת בלבד במספר המשרות, זכו לעלייה בשעות העבודה של העובדים הנותרים כבר במחצית השנייה של 2020, ועל כן ייתכן שתפוקתם כמעט לא נפגעה מהמשבר. כמו כן, הענפים ה"ציבוריים" במובהק (מינהל מקומי וציבורי ואספקת תשתיות) זכו לעלייה במספר שעות העבודה לעובד לצד עלייה בתעסוקה – עדות להתרחבות בהיקף הפעילות. ענפי המסחר ושירותי אירוח ואוכל, שאיבדו את אחוז המשרות הגבוה ביותר, ספגו גם את הפגיעה הגדולה ביותר במספר שעות העבודה לעובד, דבר שמעיד על ירידה ניכרת אף יותר בפעילותם. מעניין לראות את החזרה המרשימה של מספר שעות העבודה לעובד בשירותי האירוח והאוכל ברבעון השני של 2021 כמעט לרמה שהייתה לפני המגפה, אם כי יש לזכור שמספר המשרות בענף זה נותר נמוך במידה ניכרת משהיה שנתיים קודם לכן (נתון שבפני עצמו מהווה אומדן חסר לפגיעה הכלכלית, שכן הוא אינו מביא בחשבון את הריבוי הטבעי באותן שנתיים).

לוח 2. השינוי בממוצע שעות העבודה השבועיות לעובד ביחס לרבעון המקביל ב-2019, לפי ענף כלכלי

רבעון	2020				2021			
	1	2	3	4	1	2	3	4
חקלאות, ייעור ודיג	-3%	3%	8%	7%	1%	0%	0%	4%
תעשייה וחרושת; כרייה וחציבה	-6%	-10%	3%	2%	-5%	3%	-2%	-1%
אספקת חשמל, גז, קיטור ומיזוג אוויר; אספקת מים; שירותי ביוב, טיפול באשפה ובפסולת; מינהל מקומי וציבורי, ביטחון	-3%	-4%	3%	2%	0%	3%	0%	3%
בינוי	-9%	-14%	1%	-3%	-8%	5%	1%	0%
מסחר סיווני וקמעוני; תיקון כלי רכב; תחבורה, אחסנה, דואר ובלדרות	-9%	-23%	-7%	-9%	-13%	-1%	0%	3%
שירותי אירוח ואוכל	-17%	-47%	-19%	-42%	-42%	-3%	-3%	-2%
מידע ותקשורת; פיננסים וביטוח; פעילויות בנדל"ן; שירותים מקצועיים, מדעיים וטכניים; שירותי ניהול ותמיכה	-8%	-15%	0%	-2%	-8%	3%	1%	1%
חינוך	-13%	-20%	6%	0%	-11%	5%	8%	3%
בריאות, רווחה וסעד	-9%	-12%	1%	0%	-7%	6%	3%	4%
ענפים אחרים	-12%	-26%	-6%	-11%	-15%	2%	6%	7%

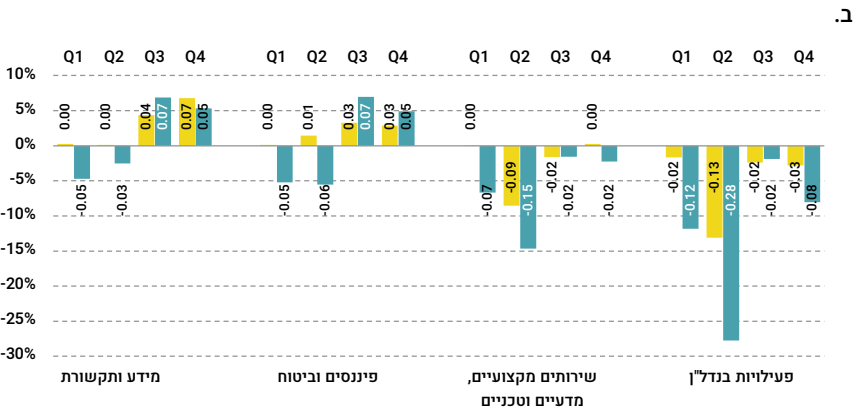
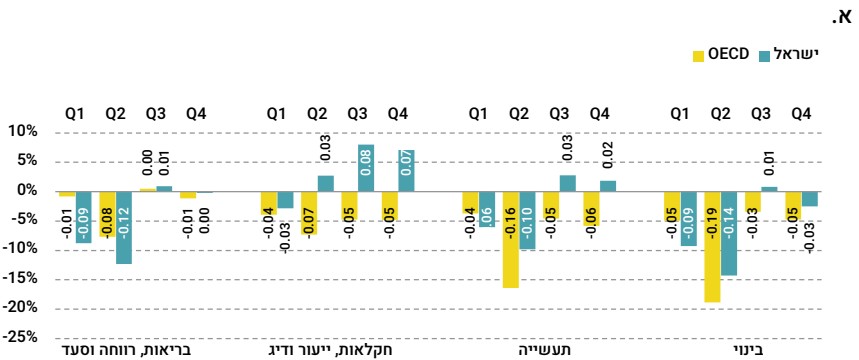
הערה: נתוני הרבעון הרביעי של שנת 2021 הם מחדש אוקטובר בלבד. מקור: מיכאל דבאוי, גיל אפשטיין ואבי וייס, מרכז טאוב | נתונים: הלמ"ס

התמונה הכללית המצטיירת מהתבוננות לפי ענף מעידה כי הקיטוב בשוק העבודה הישראלי החמיר במהלך המשבר ותקופת השיקום. ענפים שהתאפיינו מלכתחילה בשכר גבוה ובכוח עבודה משכיל מאוד, כגון היי-טק ושירותים ציבוריים, חוו פגיעה מינימלית בתעסוקה והשתקמו במהירות. לעומתם, ענפים המתאפיינים בשכר נמוך ובהון אנושי נמוך, כגון חקלאות ושירותי אירוח ואוכל, חוו פגיעה גדולה יותר בתעסוקה ושיקומם מפגר אחרי שאר המשק. גם "שכבת הביניים" של שוק העבודה (הן במונחי הון אנושי והן במונחי שכר), הכוללת ענפים כמו תעשייה, בינוי, מסחר ותחבורה, ספגה פגיעה קשה ומתקשה להתאושש ממנה – כלומר, גם כאשר הענף עצמו השתקם, זה נעשה עם פחות עובדים. הבדלים אלו מחייבים חשיבה דיפרנציאלית לגבי ענפים ועובדים שונים בכל הנוגע למדיניות ציבורית.

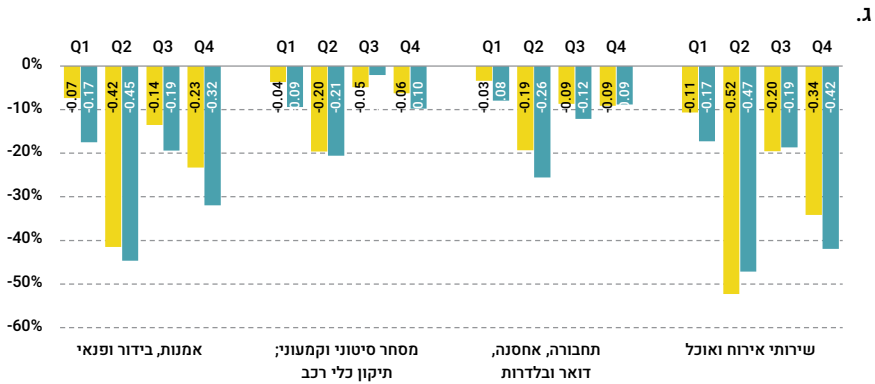
בהשוואה בין-לאומית ניתן לומר שמגמות השינוי בשעות העבודה בענפי המשק השונים דומות על פי רוב בישראל ובמדינות מפותחות אחרות. תרשימים 6א–6ג מציגים את השינוי השנתי בשעות עבודה לאורך שנת 2020 בענפי כלכלה שונים, בישראל ובמדינות

ה-OECD. ניכר כי בישראל ענפי החקלאות, התעשייה והבינוי התאוששו מהר יותר, ואילו ענפי המידע, התקשורת, השירותים הפיננסיים והביטוח נפגעו יותר מאשר בעולם במחצית הראשונה של 2020, אך התאוששו במהירות. ענפי המסחר, התחבורה, הפנאי, ההסעדה והתיירות, הן בישראל והן בעולם, ספגו ב-2020 את הנזק הגדול ביותר בהיבט של שעות עבודה, והתקשו להתאושש.

תרשים 6. שיעור השינוי השנתי במספר שעות העבודה בין 2019 ל-2020 לפי רבעון וענף כלכלי, ישראל וה-OECD



תרשים 6 (המשך). שיעור השינוי השנתי במספר שעות העבודה בין 2019 ל-2020 לפי רבעון וענף כלכלי, ישראל וה-OECD

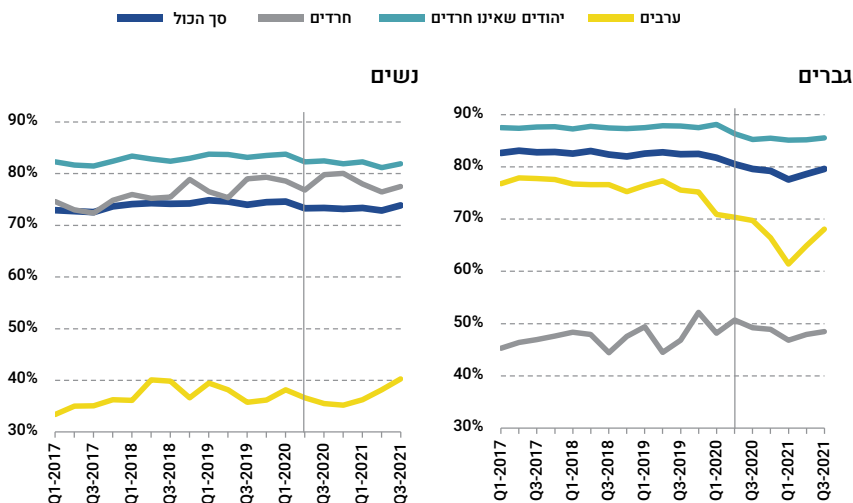


מקור: מיכאל דבאוי, גיל אפשטיין ואבי וייס, מרכז טאוב | נתונים: הלמ"ס; OECD

תעסוקה לפי מגזר, מגדר ומחוז גיאוגרפי

תרשים 7 מציג את שיעורי התעסוקה של גברים ונשים בני 25–64 מאוכלוסיות שונות בחברה הישראלית לאורך השנים האחרונות (כולל עובדים בחל"ת). מהתרשים עולה כי בקרב הנשים שיעורי התעסוקה נותרו יציבים מאז נפילתם הראשונית באביב 2020, אם כי נתון מצרפי זה מסתיר את המשכה של ירידה קלה בתעסוקת עובדות ערביות עד לאחרונה, ולצידה שיקום מהיר ועלייה בתעסוקת עובדות חרדיות. בשיעורי התעסוקה של הגברים נרשמה שחיקה מתמדת גם בהמשך המגפה בקרב חרדים, וביתר שאת בקרב ערבים. חשוב לציין כי הירידה בשיעורי ההשתתפות של גברים ערבים בשוק העבודה החלה עוד לפני משבר הקורונה. ירידה זו נובעת ככל הנראה ממגוון סיבות, בהן פערי כישורים והון אנושי, החלפתם של עובדי בניין ישראלים בזרים (אטקס ועדנאן, 2021), העלייה בתעסוקה בקרב נשים ערביות (גבע ואחרים, 2021), וגידול דמוגרפי באוכלוסיית הגברים הערבים בני פחות מ-35 (וינרב, 2020; 2021). עם זאת, ברבעון השלישי של 2021 נצפה הפיך מגמה ושיעורי התעסוקה של גברים ערבים ונשים ערביות החלו לעלות.

תרשים 7. שיעור התעסוקה בקרב בני 25-64, לפי מגזר ומגדר

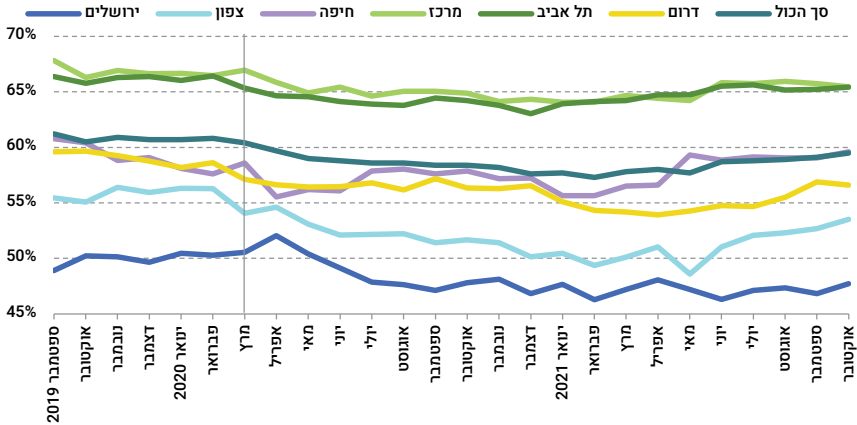


הערה: כולל עובדים בחל"ת. הקו האנכי בתרשים מציין את תחילת המגפה. מקור: מיכאל דבאוי, גיל אפשטיין ואבי וייס, מרכז טאוב | נתונים: הלמ"ס

תרשים 8 מציג את שיעור התעסוקה בקרב בני 15 ומעלה על פי מחוז גיאוגרפי. במחוזות תל אביב והמרכז, שבהם מרוכזת כמחצית מהתעסוקה בארץ, ניכרת ירידה מתונה, שהגיעה בנקודת השפל שלה (סוף 2020) ל-4%-5% פחות מאשר ב-2019³, ועד קיץ 2021 הצטמצמה ל-1%-2% פחות – רמה שנשארה בה עד אוקטובר. במחוז חיפה נרשמה מגמה דומה. במחוזות ירושלים והדרום חלה ירידה של כ-7% ו-9%, בהתאמה, שהצטמצמה ל-4% (בשני המחוזות) עד אוקטובר 2021. במחוז הצפון נרשמה הפגיעה הגדולה ביותר: בין דצמבר 2019 למאי 2021 חלה ירידה של כ-13% בשיעור התעסוקה, אם כי עד אוקטובר 2021 היא הצטמצמה לכ-4%.

3 הכוונה לממוצע של ארבעת החודשים האחרונים של שנת 2019, נקודת הייחוס לכל הנתונים בפסקה.

תרשים 8. שיעורי התעסוקה של בני 15 ומעלה, לפי מחוז

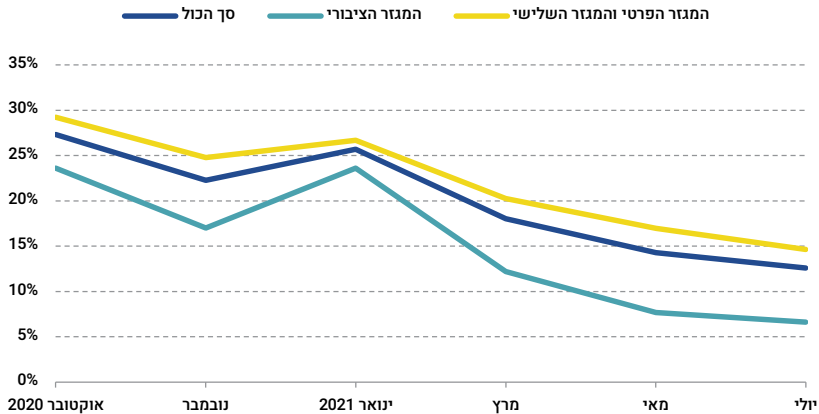


הערה: כולל עובדים בחל"ת. הקו האנכי בתרשים מציין את תחילת המגפה.
מקור: מיכאל דבאוי, גיל אפשטיין ואבי וייס, מרכז טאוב | נתונים: הלמ"ס

עבודה מהבית

המשבר הביא לזינוק חד בהיקף העבודה מהבית בכלל המשק, במיוחד בנקודות השיא של התחלואה ובזמן הסגרים שהוטלו כדי להתמודד עימה. הגאות והשפל בהיקפה של העבודה מהבית במהלך שנת 2020 מתועדים היטב, ותופעה זו נמשכה גם במהלך 2021. תרשים 9 מציג את שיעור העובדים מהבית לפי מגזר כלכלי. השנה התחילה בסגר (היקף העבודה מהבית עמד אז על שיא של כ-26% מכוח העבודה), והתאפיינה בהמשכה בירידה מתונה בשיעור העובדים מהבית לאורך זמן. הירידה במגזר הציבורי (שבו שיעור העובדים מהבית ירד מתחת ל-10% במהלך מרץ 2021) הייתה תלולה יותר מאשר במגזר הפרטי ובמגזר השלישי (שבהם שיעור העובדים מהבית נותר מעל 10% עד הסתיו).

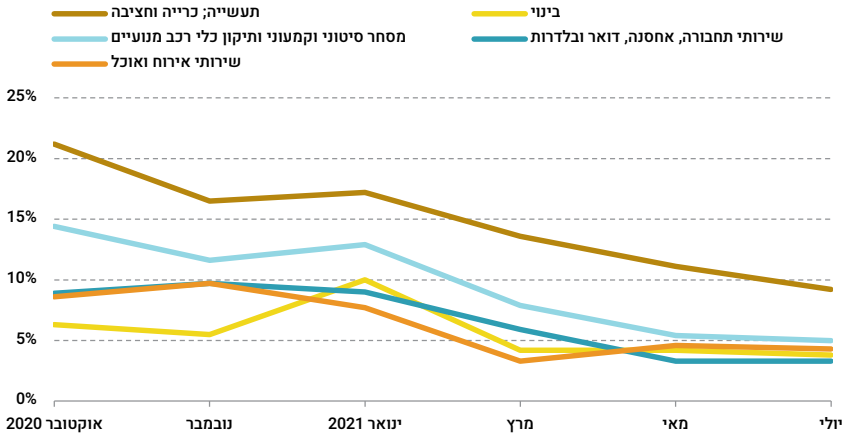
תרשים 9. שיעור העובדים מהבית, לפי מגזר כלכלי



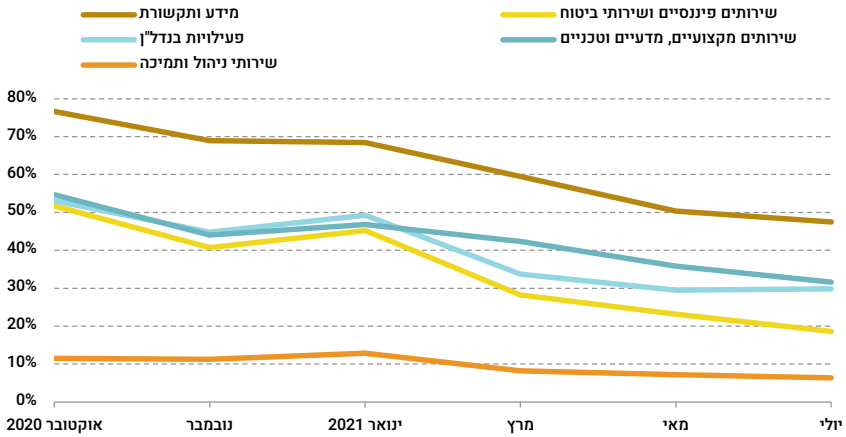
מקור: מיכאל דבאוי, גיל אפשטיין ואבי וייס, מרכז טאוב | נתונים: הלמ"ס

מבט על פי ענף כלכלי חושף תמונה מורכבת יותר. תרשימים 10א, 10ב ו-10ג מציגים את שיעור העובדים מהבית בענפים שונים. מתרשים 10א עולה כי בכל ענפי הייצור והשירות ה"מוחשיים" (tangible) היה שיעורם של העובדים מהבית נמוך בהרבה מאשר בכלל המשק, לאורך כל התקופה. זאת ועוד, התנודתיות בענפים אלו הייתה נמוכה בהשוואה לכלל המשק (מלבד בענף הבינוי, שחוזה הכפלה בהיקף העבודה מהבית במהלך הסגר השלישי). מתרשים 10ב עולה כי המצב בענפי הייצור והשירות ה"בלתי מוחשיים" (intangible) היה הפוך: למעט שירותי ניהול ותמיכה, כל הענפים הללו התאפיינו בשיעורי עבודה מהבית שהיו גבוהים בהרבה מהממוצע במשק, ובענף המידע והתקשורת יותר ממחצית העובדים עבדו מהבית עד קיץ 2021. נוסף על כך, הירידה בהיקף העבודה מהבית בענפים אלו במהלך השנה הייתה איטית ביותר, והדבר משקף ככל הנראה הסתגלות למציאות חדשה שבה לעבודה מהבית יש מקום מרכזי גם בלא קשר למגפה.

תרשים 10. שיעור העובדים מהבית בענפי התעסוקה במשק א. ענפים "מוחשיים"



ב. ענפים "בלתי מוחשיים"

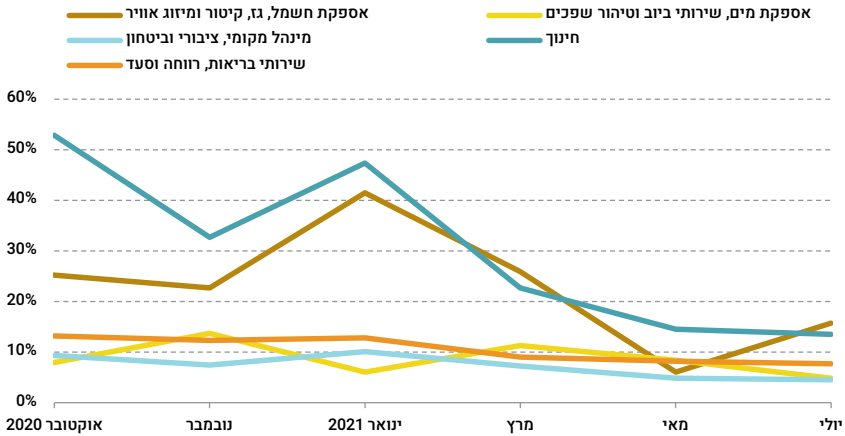


מקור: מיכאל דבאוי, גיל אפשטיין ואבי וייס, מרכז טאוב | נתונים: הלמ"ס

תרשים 10 מציג את שיעור העובדים מהבית בענפי הכלכלה ה"ציבוריים במובהק". התרשים משקף תנודתיות עצומה בהיקף העבודה מהבית בענף החינוך, כפי שהורגש היטב, ובאופן מפתיע יותר, בענף אספקת האנרגיה ומיזוג האוויר.

תרשים 10 (המשך). שיעור העובדים מהבית בענפי התעסוקה במשך

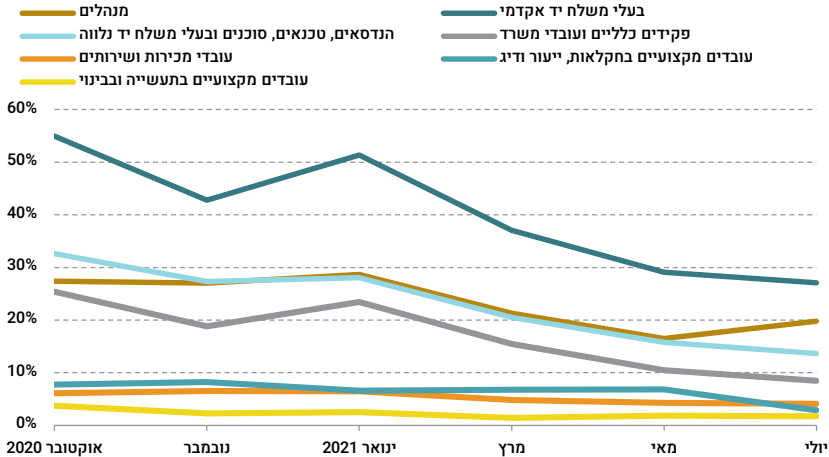
ג. ענפים "ציבוריים במובהק"



מקור: מיכאל דבאוי, גיל אפשטיין ואבי וייס, מרכז טאוב | נתונים: הלמ"ס

תרשים 11 מציג את התמונה המשלימה, ומראה את שיעור העובדים מהבית לפי משלח יד במקום לפי ענף כלכלי. ניתן לראות כי היקפי העבודה המקוונת (והתנדודתיות שלה) היו גבוהים ביותר בקרב בעלי משלח יד אקדמי, גבוהים פחות בקרב מנהלים, הנדסאים ופקידים, ונמוכים (ויציבים) בקרב עובדים מקצועיים בייצור, במסחר ובשירותים.

תרשים 11. שיעור העובדים מהבית לפי משלח יד



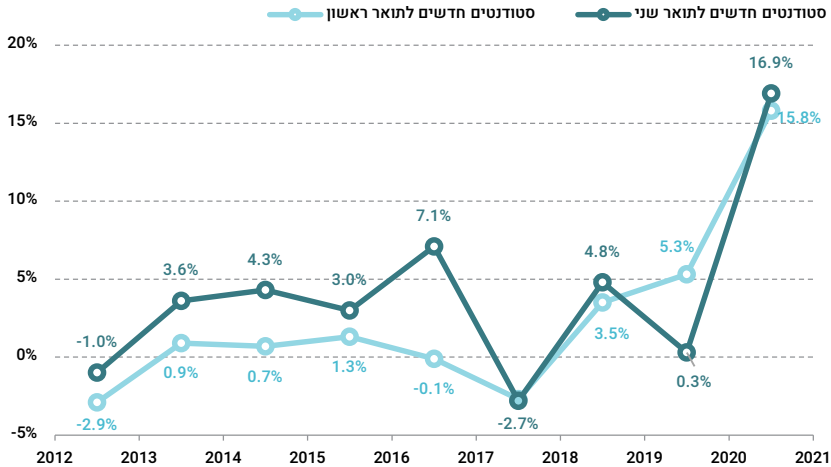
מקור: מיכאל דבאוי, גיל אפשטיין ואבי וייס, מרכז טאוב | נתונים: הלמ"ס

השכלה גבוהה והכשרות מקצועיות

השכלה גבוהה

בספרות הכלכלית מתועדת זה שנים התופעה שבה עלייה באבטלה גוררת עלייה בהרשמה ללימודים גבוהים או להכשרות מקצועיות (Barr & Turner, 2015; Hillman & Orians, 2013), בפרט כאשר המדינה מציעה דמי אבטלה בתנאים נדיבים (Sievertsen, 2016). המשבר הנוכחי אישש את קיומה של תופעה זו גם בישראל, ובהיעדר אפשרויות תעסוקה או יציאה לטיול בחוץ לארץ, צעירים מובטלים רבים נרשמו ללימודים (אילן, 2020; פרנקל, 2020). תרשים 12 מציג את שיעור השינוי השנתי במספר הסטודנטים החדשים לתואר ראשון ושני במהלך העשור האחרון. בתרשים נראה בבירור זינוק בשיעור הסטודנטים החדשים בשנת הלימודים תשפ"א (2020/2021), שבה הגידול במספרי הסטודנטים החדשים לתואר ראשון ושני היה מעל 15 ו-14 נקודות אחוז יותר מהממוצעים של שמונה השנים הקודמות, בהתאמה. אמנם ייתכן שאפשר לזקוף חלק מהגידול לתהליכי עומק דוגמת הרחבת הגישה להשכלה גבוהה והתעצמות חשיבותה לנוכח כלכלת הידע, אבל אין ספק שהעלייה החדה בקצב הגידול השנתי נובעת ברובה מן המציאות שיצר המשבר.

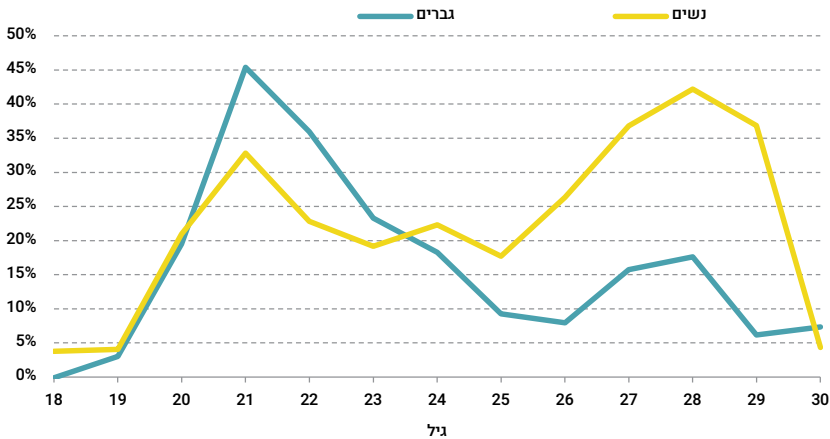
תרשים 12. שיעור השינוי במספר הסטודנטים החדשים לתואר ראשון ושני



מקור: מיכאל דבאוי, גיל אפשטיין ואבי וייס, מרכז טאוב | נתונים: הלמ"ס

תרשים 13, המציג את התפלגות הסטודנטים החדשים לתארים ראשונים ושניים בשתי שנות הלימודים האחרונות על פי גיל ומגדר, מחזק עוד יותר את הסברה הזאת. ניתן לראות שאצל גברים ונשים כאחד העליות הגדולות ביותר נרשמו בקרב בני 20-24 ו-27-28. נתון זה מצביע על ריבוי חיילים משוחררים ללא אפשרויות תעסוקה ויציאה לטיול, ולצידם צעירים בעלי מיומנויות נמוכות שאיבדו את עבודתם במהלך המשבר. זאת ועוד, הנתונים מראים כי השינוי בקרב נשים גדול יותר בגילי 25-29, ובקרב גברים הוא גדול יותר בגילי 21-23 – בעיקר משום שבשנים קודמות אחוז גדול יותר של נשים בתחילת שנות העשרים לחייהן וגברים בסוף שנות העשרים לחייהם התחילו ללמוד. ואמנם, במספרים מוחלטים לא ניכר הבדל גדול בין המגדרים בקרב כלל בני ה-20-30, אבל באחוזים השינוי דיפרנציאלי.

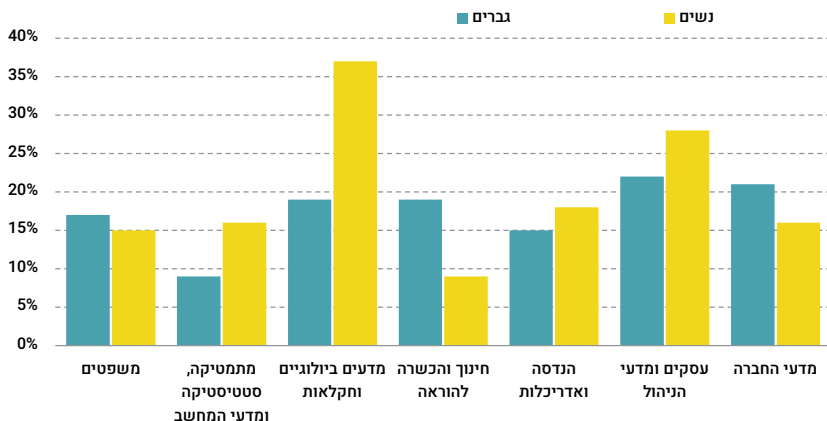
תרשים 13. שיעור השינוי במספר הסטודנטים החדשים לתואר ראשון בין 2019/2020 ל-2020/2021, לפי גיל ומגדר



מקור: מיכאל דבאוי, גיל אפשטיין ואבי וייס, מרכז טאוב | נתונים: הלמ"ס

מעניין לבחון כיצד השפיע המשבר על בחירת תחומי הלימוד של הסטודנטים החדשים. תרשים 14 מציג את השינוי במספר המתחילים תואר ראשון לפי מגדר ותחום לימוד. בקרב נשים, העליות החדות ביותר נרשמו בלימודי המדעים הביולוגיים (37%), העסקים (28%) וההנדסה (18%), והעלייה המתונה ביותר הייתה בהרשמה ללימודי חינוך והוראה (9%). בקרב גברים, העליות החדות ביותר היו בלימודי העסקים (22%), מדעי החברה (21%) והמדעים הביולוגיים (19%), ואילו העלייה המתונה ביותר הייתה בהרשמה ללימודי מתמטיקה, סטטיסטיקה ומדעי המחשב (9%). ייתכן שאופיו ה"ביולוגי" של המשבר, לצד הזעזוע שספג המגזר העסקי, תרמו את חלקם לעלייה בביקוש ללימודי מדעי החיים ועסקים. יצוין כי אף שבאחוזים העלייה בקרב נשים בתחומים אלו הייתה גדולה יותר, היא היתרגמה לעלייה קטנה יותר במספרים מוחלטים. ההבדל המגדרי בהיקף העלייה היחסית בביקוש נובע, ככל הנראה, מכך שבשנים קודמות מקצועות אלו נחשבו "גבריים" יחסית.

תרשים 14. שיעור השינוי במספר הסטודנטים החדשים לתואר ראשון ושני בין 2019/2020 ל-2020/2021, לפי מקצוע לימוד ומגדר



מקור: מיכאל דבאוי, גיל אפשטיין ואבי וייס, מרכז טאוב | נתונים: הלמ"ס

הכשרות מקצועיות

המשבר המתמשך יצר קושי רב בסיוע למובטלים בהשמה ובהכשרה מקצועית. למרות העלייה החדה בביקוש להכשרות מקצועיות, נמנע משירות התעסוקה לספק את מרב הסיוע והכלים עקב הנחיות הריחוק החברתי וביטול הפעילות הפרונטלית. הכשרות מקצועיות רבות דורשות נוכחות פיזית של המשתתפים ולכן לא יכלו להתקיים בעת הסגרים. ואולם, גם תוכניות שניתן להעביר מרחוק, כגון השלמת השכלה ועברית תעסוקתית, לא בוצעו בהיקפים גדולים – בין היתר משום שהן תלויות בתשתיות האינטרנט של המשתתפים, ויש להניח שהתשתיות העומדות לרשות המבקשים הכשרות אלו (בייחוד בפריפריה הגיאוגרפית ובמגזר הערבי) אינה טובה דייה. זאת ועוד, ייתכן שרבים מהמובטלים קיוו לחזור למעגל התעסוקה במהרה ולכן לא ניצלו את כל הכלים שעמדו לרשותם.

לוח 3 מציג את השינוי במספר המשתתפים בפעילויות סיוע בהשמה ובהכשרה מקצועית בין 2019 ל-2020 (שירות התעסוקה הישראלי, 2021, עמ' 85). ניתן לראות כי על אף העלייה הגדולה במספר המובטלים (כמעט פי 10 על פי ההגדרה הרחבה), מספר המשתתפים בתוכניות עלה רק ב-13%, וכי הגידול חל בתחומי הסיוע, הייעוץ, הסדנאות ותוכניות התשתית. בתחום ההכשרות המקצועיות והתוכניות לחיזוק הכישרים חלה ירידה של כ-35% במספר המשתתפים, בעיקר בשל הקושי לקיים הכשרות עקב מגבלות הבריאות בשיאה של המגפה.

עיקר הגידול בתוכניות התשתית מקורו בתוכניות "מעגלי תעסוקה" (103%) ו"בשביל הקריירה" (643%) – תוכניות הדגל של שירות התעסוקה, המשלבות ייעוץ, אימון אישי וסדנאות לחיפוש עבודה. עיקר הצמצום בהיקף ההכשרות המקצועיות והתוכניות לחיזוק כישורים מקורו בתוכניות ליבה כמו השתלמויות (-74%), עברית תעסוקתית (-62%) והכשרה מקצועית (-34%), לצד ירידות תלולות יותר באופן יחסי אך צנועות במספרים מוחלטים בהשלמת השכלה, בהכשרה בהתאמה ובתוכנית השוברים למעסיקים, שלא נוצלה כלל.

לוח 3. שיעור השינוי במספר המשתתפים בתוכניות שירות התעסוקה בין 2019 ל-2020

שיעור השינוי	2020	2019	
103%	32,312	15,881	"מעגלי תעסוקה"
-9%	1,530	1,680	Work & Age מכללת אשקלון
643%	3,591	483	"בשביל הקריירה" וחיפוש עבודה
-17%	4,914	5,933	IAM
-61%	547	1,408	ייעוץ פסיכולוגי
69%	42,894	25,385	סך הכול סיוע, ייעוץ, סדנאות ותוכניות תשתית
-92%	633	7,879	מענק עבודה מרוחקת ובנוס (כלים תומכים)
-34%	2,418	3,680	הכשרה מקצועית
-62%	197	516	עברית תעסוקתית
2%	2,597	2,540	שוברי מגער
-64%	1,245	3,491	השתלמויות
-74%	15	57	קורסי השלמת השכלה
-100%	0	419	שוברים למעסיקים
-84%	9	55	הכשרה בהתאמה
-5%	442	467	מייקרוסופט מתקדם
-10%	1,547	1,722	מייקרוסופט בסיסי
-35%	8,470	12,947	סך הכול הכשרות מקצועיות ותוכניות לחיזוק כישורים
13%	51,997	46,211	סך הכול

מקור: מיכאל דבאוי, גיל אפשטיין ואבי וייס, מרכז טאוב | נתונים והגדרות: שירות התעסוקה

עם כל זאת, יש תחושה שההזדמנות שנוצרה עקב הריתוק של אנשים לבתיהם הוחמצה במידה רבה. היה אפשר להעביר הכשרות רבות לאוכלוסיות רחבות באופן מקוון, ובכך להוביל לשיפור ניכר בכישוריהן, ואלה בתורם היו מתורגמים לשיפור בפיריון העבודה ובשכר של העובדים לאחר פתיחת המשק מחדש. אולם כאמור, זה לא קרה.

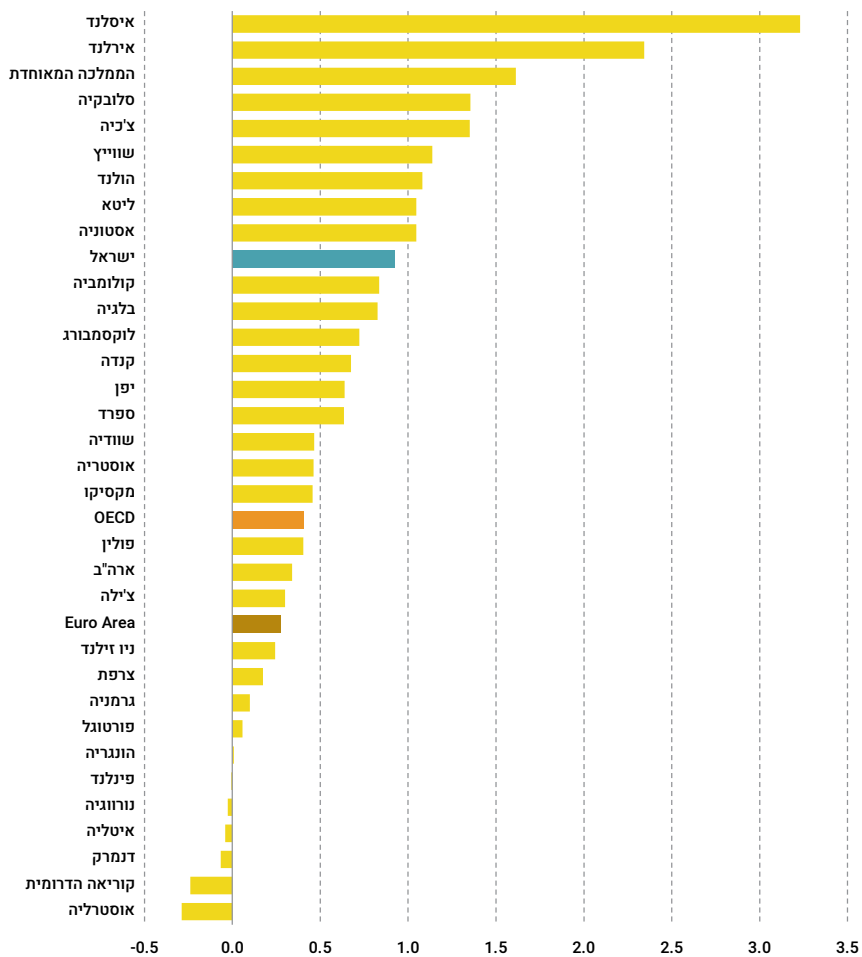
עם התחסנות האוכלוסייה וביטול הסגרים במהלך שנת 2021 חזרו פעילויות ההשמה וההכשרות המקצועיות לפעול ביתר שאת. מכיוון ששיעורי האבטלה נותרו גבוהים יחסית, סביר שהביקוש לפעילויות כאלה נותר גבוה אף הוא. עם זאת, היות שרוב גדול של העובדים בכל זאת חזרו לעבודה, פחות אנשים עשויים ליהנות מההכשרות מאשר במהלך הסגרים וביניהם ב-2020. יש לקוות שהפורמט המקוון שהותאם לחלק מפעילויות ההשמה יאומץ כחלק ממערך הסיוע לתעסוקה גם בשגרה החדשה, ובכך יסייע בהנגשתן לתושבי הפריפריה ולאוכלוסיות אחרות המתקשות להגיע לקבל סיוע באופן פרונטלי.

תחזיות לתעסוקה מלאה

כאמור במבוא, בשנת 2019 היה שוק העבודה בתעסוקה מלאה, ושיעורי האבטלה עמדו על שפל היסטורי של כ-3.8%. במהלך המשבר זינקה האבטלה – שהוגדרה מחדש כך שתכלול גם עובדים שהוצאו לחל"ת עקב המגפה ועובדים שעזבו את שוק העבודה בגלל הקורונה – והגיעה לשיא של 36% באפריל 2020. בסוף שנת 2020 עמד שיעור האבטלה הרחב על 15.9%. באמצע נובמבר 2021 כבר ירד שיעור זה ל-6.7% ואילו שיעור האבטלה בהגדרתה המקורית עמד על 4.7%. כמו כן, מסקרי הלמ"ס עולה כי שיעור התעסוקה בנובמבר חזר לרמתו לפני המשבר – 61.8%. אם מביאים בחשבון גם את שיעורי האבטלה הגבוהים יותר משהיו לפני המשבר, ניתן להסיק ששיעור ההשתתפות בכוח העבודה עלה בשנתיים האחרונות. התשובות לשאלה מה צפוי בשנים הבאות מגוונות.

על פי תחזית בנק ישראל מאוקטובר השנה, שיעור האבטלה הרחב צפוי לרדת עד סוף 2022 לכ-5.2% (בנק ישראל, 2021). תחזית אופטימית יותר לטווח הקצר עולה מחישובי ה-OECD (תרשים 15), ולפיהם בסוף 2022 צפוי שיעור האבטלה בישראל לעמוד על פחות מנקודת אחוז אחת מעל לערכו בסוף 2019 – כלומר פחות מ-5%. עם זאת, הפער הצפוי בישראל עדיין גבוה בהשוואה לרוב מדינות ה-OECD. זאת ועוד, הארגון חוזה שהמשק הישראלי לא ישוב לתעסוקה מלאה עד 2025 לפחות – מאוחר יותר מאשר ברוב המדינות האחרות. לדברי הארגון, תחזית זו נובעת בין השאר מהיעדר צעדי מדיניות הממוקדים באוכלוסיות הפגועות ביותר (ראו אצל בנטל ושאמי, 2021). יש להניח שתחזית זו של ה-OECD מתבססת גם על רף התעסוקה הגבוה שהוצב ב-2019, כאשר האבטלה בישראל הייתה נמוכה מאוד, ונמוכה בהרבה מהממוצע במדינות המפותחות.

תרשים 15. תחזית ה-OECD לאבטלה ברבעון הרביעי של 2022 לעומת הרבעון המקביל ב-2019
בנקודות אחוז



מקור: מיכאל דבאוי, גיל אפשטיין ואבי וייס, מרכז טאוב | נתונים: OECD

סיכום

מגפת הקורונה חוללה את אחד הזעזועים החמורים ביותר שחווה שוק העבודה הישראלי מימיו. המשבר הגיע לשיאו במהלך 2020, ובשנת 2021 חווה המשק שיקום הדרגתי לצד הסתגלות למציאות חדשה בשוק העבודה. אף ששיעור האבטלה מוסיף לרדת, יידרשו ככל הנראה עוד כמה שנים עד שהאבטלה תרד חזרה לשיעור הנמוך שהייתה בו ערב פרוץ המשבר.

השפעות המשבר וההתמודדות עימו היו שונות בחלקים שונים של המשק. ענפים "ציבוריים" במובהק, כגון בריאות, חינוך ומינהל ציבורי, לא חוו פגיעה של ממש בפעילות ובתעסוקה, ואילו ענפים אחרים, דוגמת מסחר, תחבורה, אירוח והסעדה, ובמיוחד תיירות – נפגעו מאוד, והאחרון עדיין מתקשה להתאושש. מבחינה גיאוגרפית ניכר כי התעסוקה במחוזות תל אביב, המרכז וחיפה השתקמה במידה רבה, ואילו במחוזות ירושלים, הצפון והדרום היא נותרה נמוכה בהרבה מרמתה טרום המשבר. במקביל, הירידה בשיעורי התעסוקה של גברים ערבים הייתה הגדולה ביותר (ירידה משמעותית, אם כי מתונה יותר, נרשמה גם בקרב גברים חרדים). בהקשר זה ראוי לציין שתי נקודות חשובות: ראשית, מדובר בביטוי לתהליכים מתמשכים שהחלו עוד לפני המגפה, ושנית, בתקופה האחרונה יש סימנים להתאוששות מסוימת בשיעורי התעסוקה של גברים ערבים.

נשות כל המגזרים ספגו פגיעה מתונה יותר בתעסוקתן, אך כפי שמראים זונטג ועמיתיו (2020), הפגיעה בהן הייתה קשה יותר בזמן הסגרים, הן מבחינת שיעור הנשים שהוצאו לחל"ת והן במספר שעות העבודה.

התלכדותם של תהליכים מתמשכים ושל האילוצים שגרמה תקופת המשבר זירזה שינויים מבניים בשוק העבודה שאת השפעתם לאורך זמן עדיין קשה לחזות. המשבר סלל את הדרך לעבודה מרוחק במקצועות ובענפים המאפשרים זאת – בחלקם עמד שיעור העבודה מהבית בסוף קיץ 2021 על כ-50%. נתון זה בלט במיוחד במקצועות אקדמיים, ניהוליים וטכניים ובענפים "בלתי מוחשיים", שבהם מרוכזים עובדים משכילים בעלי כושר השתכרות גבוה (ראו דבאוי ואחרים, 2021). בד בבד חלה עלייה יוצאת דופן בשיעור הנרשמים ללימודים גבוהים, שיש לה כנראה שני מקורות: תמריצים של שוק העבודה והתשואה להשכלה, והיעדר אלטרנטיבות לצעירים בשל סגירת הגבולות וצמצום הפעילות במשק. נוסף על כך, במהלך המשבר נרשמה עלייה בפעילויות ההשמה של שירות התעסוקה (לצד ירידה בהכשרות המקצועיות עקב הסגרים), וניתן לשער שעלייה זו תימשך במהלך שנת 2022.

אשר לאבטלה שנתרה ולהתמודדות עימה בטווח הנראה לעין, יש לשים דגש על טיפול ממוקד באוכלוסיות המוחלשות. ניכר כי השיקום של אוכלוסיות אלו – עובדים מעוטי השכלה ועובדים מהפריפריה הגיאוגרפית ומהמגזר החרדי והערבי – מתון בהרבה מזה של שאר המשק, ועל כן הוא מחייב מאמץ ממוקד. יש להרחיב את מערך ההכשרות המקצועיות ולהנגיש לאוכלוסיות האלה את ההשכלה הגבוהה ואת הכלים הרלוונטיים. עוד יש למנף את מהפכת העבודה מרחוק, ולאפשר הכשרה מקצועית ולימודים מקוונים ככל שהדבר אפשרי מבחינה מקצועית וטכנית (בהקשר זה, גם השקעה בתשתיות פס רחב בפריפריה צריכה להיות כלי מרכזי במדיניות שוק העבודה).

בסיכומו של דבר, מבצע החיסונים ופתיחתו המהירה של המשק תרמו לשיקום מהיר למדי של שוק העבודה בכללותו. עם זאת, השיקום הכולל מסתיר מגמות נבדלות מאוד בין ענפים כלכליים, מחוזות גיאוגרפיים ומגזרים באוכלוסייה. כדי לסייע למשק לשוב לפעילות מלאה, וכדי להתאים את כוח העבודה לצורכי השוק המשתנים (עם ובלי קשר למשבר), יש לאמץ מדיניות פרו-אקטיבית של השקעה בתשתיות אנושיות ופיזיות ובפיתוח הכישרים והמיומנויות של העובדת והעובד הישראלים.

מקורות

אטקס, ח', ועדנאן, ו' (2021). [סחר בלתי חוקי בהיתרי עבודה לעובדים פלסטינים בישראל: המצב הקיים ורפורמה מתוכננת](#). בנק ישראל.

אילן, ש' (2020, 19 במאי). [תואר במקום טיול: זינוק של 30% במספר הנרשמים ללימודים גבוהים. כלכליסט](#).

בנטל, ב' ושאמי, ל' (2021). מגמות מאקרו-כלכליות: מבט-על. בתוך א' וייס (עורך), [דוח מצב המדינה: חברה, כלכלה ומדיניות 2021](#). מרכז טאוב לחקר המדיניות החברתית בישראל.

בנק ישראל (2021). [התחזית המקרו-כלכלית של חטיבת המחקר, אוקטובר 2021](#).

גבע, א', עמריה, נ', תחאוכו, מ', לרום, ט', ומושקלב, ק' (2021). [תעסוקת גברים ערבים: תכניות מעבר מהתיכון להשכלה ומעסוקה](#). מכון אהרן, המרכז הבינתחומי הרצליה, אגף הכלכלן הראשי, משרד האוצר, ומשרד העבודה, הרווחה והשירותים החברתיים.

דבאוי, מ', אפשטיין, ג', ווייס, א' (2021). תשואה מהשכלה ומניסיון בשוק העבודה בישראל. בתוך א' וייס (עורך), [דוח מצב המדינה: חברה, כלכלה ומדיניות 2021](#). מרכז טאוב לחקר המדיניות החברתית בישראל.

וינרב, א' (2020). [תחזית אוכלוסיית ישראל 2017-2040](#). בתוך א' וייס (עורך), [דוח מצב המדינה: חברה, כלכלה ומדיניות 2020](#) (עמ' 115-146). מרכז טאוב לחקר המדיניות החברתית בישראל.

וינרב, א' (2021). [על הקשר בין ריבוי צעירים, פשיעה אלימה ומחסורים בשוק הנישואים הערבי בישראל](#). מרכז טאוב לחקר המדיניות החברתית בישראל.

זונטג, נ', אפשטיין, ג', ווייס, א' (2020). [שוק העבודה בישראל 2020 על רקע משבר הקורונה: מבט-על](#). בתוך א' וייס (עורך), [דוח מצב המדינה: חברה, כלכלה ומדיניות 2020](#) (עמ' 173-197). מרכז טאוב לחקר המדיניות החברתית בישראל.

פרנקל, ב' (2020, 29 באוגוסט). [הצעירים נוהרים לאוניברסיטאות: אין עבודה, אז נלך ללמוד](#). Ynet

שירות התעסוקה הישראלי (2021). [דוח סיכום שנת 2020](#).

Autor, D., Cho, D., Crane, L. D., Goldar, M., Lutz, B., Montes, J., & Yildirmaz, A. (2020). *An evaluation of the paycheck protection program using administrative payroll microdata*. Unpublished manuscript.

Barr, A., & Turner, S. (2015). Out of work and into school: Labor market policies and college enrollment during the Great Recession. *Journal of Public Economics*, 124, 63-73.

Bartik, A. W., Cullen, Z. B., Glaeser, E. L., Luca, M., & Stanton, C. T. (2020). *The targeting and impact of paycheck protection program loans to small businesses*. National Bureau of Economic Research.

- Chetty, R., Friedman, J. N., Hendren, N., & Stepner, M. (2020). *The economic impacts of COVID-19: Evidence from a new public database built using private sector data*. National Bureau of Economic Research.
- Faulkender, M., Jackman, R., & Miran, S. (2021). *The job preservation effects of Paycheck Protection Program Loans*. SSRN Electronic Journal.
- Hillman, N. W., & Orians, E. L. (2013). Community colleges and labor market conditions: How does enrollment demand change relative to local unemployment rates? *Research in Higher Education*, 54(7), 765–780.
- Hubbard, R., & Strain, M. (2020). *Has the Paycheck Protection Program succeeded?* National Bureau of Economic Research.
- Sievertsen, H. H. (2016). Local unemployment and the timing of post-secondary schooling. *Economics of Education Review*, 50, 17–28.